

HINSIDES NYTTE, MORO ELLER MAKT¹

av

Liv Lundberg

Bevidsthed gør ondt, det er nærmest meningen, at den skal være lidt ond, den bør kunne bide fra sig, når der bides i den, og den bør kunne bide i sig, hvad ikke ellers behandles kan overhovedet, al skam bides af dette kranium, og det gør ondt, og det er lige det, der er meningen
(Per Aage Brandt: *Poesi i utvalg 2002 – 1969*)

Per Aage Brandts poetiske refleksjoner og tenkende poesi har vært en viktig inspirasjonskilde for meg helt siden tre norske jenter møtte tre danske gutter på hyttetur på fjellet i Hallingdal i februar. Per Aage ble forelsket i en av jentene (ikke meg). Hun reiste til København etter Kunst- og håndverksskolen og giftet seg med Per Aage. Jeg slo følge og overvintret i København midt på 60-tallet da alt begynte å skje. Vi var 20 år og verden endret seg raskt.

Eksistensiell frihetsrus ble til politisk frigjøringsvilje. Jeg dro til Oslo og fikk meg studiekompetanse for å studere samfunnet. Etter hvert reiste jeg videre nordover for å grave i innlandsjorda jeg hadde vokst opp av, og videre nord til Magerøya i Nordkapp Kommune. Denne ytterste utkant åpenbarte sitt voldsomme, nakne steinvesen – forsøksvis mildnet av enslige rognetrær i hagene, pakket inn i presenning mot vinterstormene. Det var en voldsom befrielse i dette møtet mellom ekstremt landskap og språklig syn. "Dypest i all skjønnhet ligger noe umenneskelig." På Magerøya ble jeg poet.

Deretter bodde jeg to år i Vaggetem i Pasvik ved grensen til Sovjetunionen der "hun fikk et sart sinn av å leve i dette utstrakte landet / og svaiende skritt".

Mens Per Aage produserte teori og poesi uten grenser eller hemninger. Hans første to bøker het *poesi* og *poesi* (1969). Poesi ble deretter undertittel på alle hans ikke-teoretiske bøker, en endeløs strøm av språklige representasjoner av verdens møter mellom tanker og ting. Noe beveger seg i meg når jeg leser "bekymring er et mildt ord" (som jeg den gang leste i opprør over Vietnamkrigen), eller "det regner er sandt hvis det regner : / herlev" – dit jeg reiste på besøk til det unge ekteparet.

Jeg hyllet den ville, snille semiotiske poeten Per Aage i et dikt i min debutsamling *Den klare tonen* (1979): "han gikk ut i vinden / og sådde / for å bli / gresskarmannen (...) kunnskap vokste / som gresskar / uskyldige gule mann." Ikke fordi hans estetiske og erotiske teorier eller praksiser var så uskyldige, men fordi han var hinsides kyniske maktspill og retoriske posisjoner, med et umettelig begjær etter, og frydefull nytelse ved erkjennelse. Han undersøkte alle tenkelige forestillinger med øm analyse: Ja: "DU HAR VIST MIG ET MÆRKELOGT BILLEDE / (...) DU HAR VIST MIG EN MÆRKELOG TÆNKNING." Skjønt analyse? Jo, en skarp analytisk tilnærming til verden, underordnet en ambisjon om å samle viten fra alle kunnskapsområder i sin erkjennelsesteori. Hans holdning inspirerte meg til å skrive diktlinjer som: "Hva er egentlig forskjellen / på biologi og skapende bevissthet? / Vet du?"

Det var den gang. Nå leder jeg verksted i skrivekunst ved universitetet i Tromsø og kan støtte meg til Brandt anno 1971: "det er svært at skrive man skriver hele / tiden forkert / billedet skiftede til kaotisk bananrepublikk" (nå ville vi sagt oljestat), eller anno 2002; man kan "begive sig ind i de kreative registre, som normative formområder udfolder, idet man opdager, at normbrud kan blive formskapende". Hva man først lærer er riktig, blir svekket av mindre innlysende riktigheter inntil man ender i

en uavgjørbar riktighetsproduksjon, og bare tiden kan vise hva som var – det beste.

Et av Per Aages dikt erklærer: "alt er sandt / uten undtagelse / og i den mindste detalje." Poesi er ikke fiksjon med mindre den er episk, sier Per Aage, poesien skrives ut av dikterens kropp. Tegn og meningdannelse er like sant som vi er virkelige, like virkelig som den verden vi kan reflektere over. Å tenke og forske i spenningsfeltet mellom sanset opplevelse og begrepsmessig erkjennelse, er den største utfordring for menneskelig forståelse.

Tjue år etter *Den klare tonen* skrev Per Aage Brandt i etterordet til min 7. diktsamling *Iverksatt* (1999):

Bevidstheden som sådan, som mental "seen", kan kun være bevidsthed om verden, og hvad den er bevidst om, er den ansvarlig for, fordi den netop lader tingene (som den er bevidst om) ske. Det er smertelig at være ved bevidsthed. Man kan dæmpe klarheden, så tingene bliver slørede, uskarpe, utydelige; man kan narkotisere sig og gøre sig uansvarlig (...) eller indskrive synet i stemmens tone. Da bliver den klar, og det er tonens eneste mulige klarhed. (...) Her kommer vi til klarhed, ikke fordi vi søger den, men fordi den allerede hjemsøger os, og vi kun kan bære den og således "komme til den", komme den i møde, idet vi modtager den som en paradoksal sødme, stjernebitter eller stikkende som syle, udholdt, som vi udholder kærligheden: denne æstetiske smerte, vi kalder lyst.

Semiotikk er simpelthen studiet av mening, skriver Per Aage, men tilføyer at det vi kaller mening er en form for virkelighet, spesifisert ved å være radikalt uspesifisert; den kan ikke avgrenses til en art fenomener (*species*) på ett kunnskapsfelt. Derfor er almann semiotikk en grunnforskning. Slik poesien, som også kan finnes overalt, ikke bare i **lyriske** vers og strofer, også kan kalles en grunnforskning på forholdet mellom språk og mening.

Poesi og mening finnes i naturen som stoffer og strukturer, i hjernen som representasjoner av stoffene og strukturene, og utvikles rundt menneskene som kulturer (byggverk, lovverk og immaterielle koder). Alt virker på oss (det regner hvis det regner i Herlev), vi er forankret i naturen, vi er utviklet av den, med vår evne til å spekulere fram metafysiske forestillinger om en guddommelig plan eller intelligent design.

det hele henger bestemt ikke sammen,
 det halve gjør det måske, men ikke helt,
 kun i enkelte tynde tråde, og kun hvis vi
 holder vejret, en åndeløs sammenheng
 mellom stort og småt, dig og lidt af mig,
 lidt af os og lidt af hvert, så længe det bare
 ikke blæser for stærkt, og meteorerne ikke
 rammer os, da henger noget lidt sammen
 med noget, forsigtigt, nøjsom må man være
 (ibid.)

Brandts poetiske prosjekt har for enkelte framtrådt som litt abstrakt. Han er definitivt kontrær til såvel imagister som til den inderlige lyrikken som gjerne anvendes rituellet ved høytidelige anledninger. Men kulturen(e) bruker ikke bare salmesanger til trøst, vil jeg inn- skyte, men også drikke- og danseviser til fest. Kollektivets behov for å feire og feste avler ord (mening) og rytmer egnet for felles- skapets sang og dans. Samfunn er simpelthen grunnlagt på festen som institusjon, sier Per Aage, rus og religion skapte antakelig det vi nå kaller intelligens.

Brandts ikke-sangbare *Fraværsmusikk* (1986) kan følgelig karakteriseres som fraværspoesi heller enn som nærværspoesi, preget som den er av en sval, distansert språktone. Leseren blir sjeldent rørt til tårer, men kan bli sterkt berørt i overraskende streif eller små

sjokk av innsikt. Nøkkelord er svimmelhet, innsikt, inspirasjon og latter.

Poesien er paradoksal: intellektuel og stringent, men også legende og pjattet; den er matematisk-logisk, men også af- væbnende menneskelig; den er kontrollert, skrevet af én, som kender sine virkemidler, men er også improvisert frem; den er ekstremt ambitiøs, men også foreløbig; den er, som jazzrytmer kan være, både *tight* og *loose*." (Tomas Thøfner i etterordet til *Poesi i udvalg 2002 – 1969*)

Brandts poetiske holdning er inkluderende: både uren og krystallklar, både definitiv og under utvikling, både snakkesalig og fåmælt, både menneskelig og umenneskelig. Poesien uttaler seg: *Om noget – og hvad der affølger* (2001), altså om hvasomhelst og altmulig, men *hvem* er det som snakker? "jeg har ingen egne vegne / at tale på, mine ord tilhører ordbogen," sier dikteren, men likevel ikke slik at hans poesi er renset for personlige referanser, et forsker-jeg dukker opp, som kan være poeten selv, men også et retorisk grep som lar teksten argumentere, postulere, sitere, definere, analysere og filosofere. Poesien kan være saklig som lærediktet eller avantgardistisk utfordrende. *Credo* (1988) har vært ansett som Brandts poetiske gjennombrudd:

klarhed er afstand og må sones,
 som en forbrydelse mod kødet, hjertet;
 din spørgende kærlighed til luften
 din undren og blikkets intetsted
 dine øjnes vægtløse kærtegn
 betales med svar, tanker:
 som straf for spørgsmålets ekstase
 kommer du til at bære vægten
 af dine begreber. Bly, jord, mørke,
 indlysende og bindende, hovedets hævn.

På 1990-tallet utvikler Brandt nettopp en egen stemme som klinger gjennom alt språkmateriale han bearbeider, kun ordet *fremmedord* virker fremmed i Per Aages språkunivers.

I sine senere bøker utforsker han stemmens muligheter, legger den nær talespråket, lar den korrigere seg selv som et omvendt: "*jeg lærte / jeg lærte at tale / nu vil jeg lære at stamme*" (1979). Andre tekster reiser tomme argumentasjonsskjelett som avslører språklige mekanismer. Til sammen viser hans poetiske produksjon en poet som gjennom alle stemmeøvelser finner seg selv i den utstrakte teksten som er diktverkets kropp – "Språk utspringer av kropp liksom betydning utspringer av bevegelse." I *Tændstikhoveder* (2004) risses opp konkrete situasjoner som må kalles politiske:

han spændte dynamitten om sig,
knappede bukserne og gik ind
i den fjendtlige folkemængde,
lykkeligt tænkende "nærmere
gud til dig", meget nærmere

Ungguten i diktet framtrer som et **lykkelig** offer for kynisk manipulering av religiøs tro; himmelske jomfruer venter (derfor bukseknappingen). Diktets kjølig ironiske tone blir i notatet *Om poesi, politikk og sandhed* satt opp mot den besvergende poesien som kom til å dominere den poetiske modernismen, med Paul Celans *Todesfuge* som framste eksempel. Diktet blir i følge Brandt, en appell, en talehandling, det er ikke-referensielt, dets underforståtte tema (her: holocaust) kan ikke uttrykkes direkte. For å kunne **si** noe, må diktet gi avkall på å si **noe**.

Er uttrykket skjønt, er det sant; er det sant, er det sterkt, er det godt, er det skjønt! Estetik og epistemologi er smeltet sammen. Hvordan kan det skje og hvilke følger kan det få for sannheten og skjønnheten? spør Brandt i sitt notat om poesiens politiske potensiale.

I sin omtale av *Tændstikhoveder* skrev Erik Skyum Nielsen i *Infor-*

mation (des-04), at den danske poesihøsten ville vært fattigere uten Per Aage Brandts stemme. Han er blitt både mer retorisk og mer utadventt; han er blitt mye lettere å lese og mye viktigere. Brandt er blitt mer Brandt.

Per Aage har vist meg at tanken kan arbeide inspirert, muntert og hengivent i tillit til at innsikt kan vinnes ved fryktløs og utholdende rasjonalitet. Per Aage var og er trofast mot språket som oppstår, som han sier, hver gang vi lar det løpe ut av pennen, gjennom strupen, inn i øyne og ører. "Verden er endnu ung", sier han "og det er stadig en nyanskaffelse vi taler om idet vi taler *med* den ... verden."

Department of Contemporary Art and Creative Writing
Faculty of Fine Arts
University of Tromsø
N-9037 Tromsø, Norway
liv.lundberg@uit.no

Noter

- 1 Teksten har vært trykt i Den norske dagsavisen Klassekampens ukentlige GodBok-spalte, 25. juni 2007

